

Leonard Pawlak

Małżeństwo i rodzina w Biblii

Studia nad Rodziną 5/1 (8), 65-74

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Leonard PAWLAK

MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W BIBLIJ

Instytut Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, jako placówka naukowo-dydaktyczna już od 25 lat prowadzi badania nad małżeństwem i rodziną w ujęciu interdyscyplinarnym¹. Sięgając do samych fundamentów tej ustanowionej przez Boga instytucji, zajmuje się również małżeństwem i rodziną w Biblii.

Problematyka podejmowanych w tym zakresie działań obejmuje: wykłady monograficzne, seminarium naukowe oraz perspektywiczne spojrzenie na rzeczywistość małżeństwa i rodziny w oparciu o aktualną sytuację, w jakiej one się znajdują.

1. Wykład monograficzny

Człowiek dokonywał i ciągle dokonuje refleksji nad początkiem swojego zaistnienia. Ślady tych poszukiwań zostały uwzględnione także w Biblii – w Starym i w Nowym Testamencie. Fakt powołania przez Stwórcę świata i człowieka ostateczny redaktor Pięcioksięgu² umieścił już na samym jego początku w przekazie dwóch tradycji: kapłańskiej (Rdz 1,1-2,4a) i jahwistycznej (Rdz 2,4b-25)³, ujmując oba opisy w świetle prawdy teokratycznej, jako dzieło Boga.

W tym samym kontekście teologicznym, na tle ówczesnego Prawa (por. LdR, 7), zostało też podane pouczenie o Boskim ustanowieniu instytucji małżeństwa i rodziny⁴ wraz z wyznaczonymi im zadaniami płodności i administrowania stworzonymi dobrami.

Zamysł Boży⁵ wobec małżeństwa i rodziny (por. KDK, 24) – powołanych przez Stwórcę z miłości i do miłości⁶ – stanowi fundament dla całej rodziny

¹ Zob. abp K. Majdański, *Ocalić Prawdę o rodzinie*, Łomianki 2000, s. 9.

² Por. S. Wypych, *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, 1. Pięcioksiąg, Warszawa 1987, s. 36.

³ Por. J. S. Synowiec, *Na początku*, Warszawa 1987, s. 115.152; S. Wypych, *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, dz. cyt., s. 56-60.

⁴ Por. G. De Luca, *Matrimonio e famiglia il mistero della sola carne*, Mialano 1995, s. 15.

⁵ Por. bp S. Stefanek, *Rodzina w zamysłach Bożych*, AK 1974, R. 66, t. 83, z. 3(391), s. 362-370.

⁶ Por. S. Szymik, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, w: *Życie społeczne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1997, s. 203-225.

ludzkiej⁷. Toteż Nauczycielski Urząd Kościoła⁸ wypowiadając się na temat tych rzeczywistości, zawsze odwołuje się do podstawowego źródła, jakim jest Biblia⁹.

W Biblii już „na początku” ukazany jest monogamiczny charakter małżeństwa i wynikające z tego faktu jego istotne właściwości – jedność i nierozdzielność: „Dlatego to mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem” (Rdz 2,24).

Grzech pierworodny, przez który została skażona natura ludzka, ma swoje następstwa także w małżeństwie i w rodzinie¹⁰. W ciągu dziejów obie te instytucje doznały różnych dewiacji. Zwłaszcza rozwody (Pwt 24,1) i cudzołóstwo (Wj 20,14) dokonały wiele spustoszenia w ludzkiej rodzinie¹¹.

Blaski i cienie odnoszące się do małżeństwa i rodziny¹², a więc sprzeczności i napięcia, przeszłość i troska o nieznaną przyszłość, pamięć przeżytych radości i trudne chwile kryzysu miłości – wszystko to najlepiej odzwierciedlało losy przymierza Boga z ludźmi¹³. Toteż do obrazu małżeństwa często nawiązywali w swoich wypowiedziach prorocy Izraela. Uznali bowiem, że przymierze Boga ze swoim ludem i przymierze małżeńskie wzajemnie się naświetlają i wyjaśniają¹⁴. Prorocy dokonali takiego zestawienia dlatego, ponieważ sam Stwórca nadał małżeństwu i rodzinie walor religijny¹⁵. Począwszy od VIII w. przed Chr. prorocy dokonali przesunięcia akcentu z jurydycznego na bardziej duchowy¹⁶. Spośród nich zagadnieniu temu dali

⁷ Por. A. Soggin, La famiglia, nucleo originario associativo nella Genesi, w: *La famiglia nella Bibbia*, a cura di V. Liberti, Roma 1989, s. 29-43; LdR, 2.

⁸ Por. R. Garcia De Haro, Matrimonio e famiglia nei documenti del Magistero, Milano 1989; P. Barberi, D. Tettamanzi, Matrimonio e famiglia nel magistero della Chiesa, Milano 1996.

⁹ Zob. Leon XIII, *Arcanum divinae sapientiae*, ASS 2(1880), s. 26-56; Pius XI, *Casti connubii*, AAS 22(1930), s. 543-583; KDK, 47-52: cytuje 35 tekstów ze Starego i Nowego Testamentu; Paweł VI, *Humanae vitae*, w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. 1, Kraków 1999, s. 21-42; Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, w: PDKK, dz. cyt., s. 133-238.

¹⁰ Por. W. Skrzydlewski, Problem celów małżeństwa, AC 1971, t. 3, s. 348-349.

¹¹ Por. J. Homerski, Małżeństwo i rodzina w starotestamentalnych przekazach biblijnych, w: Jan Paweł II, Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Sakrament. O Jana Pawła II teologii ciała, red. T. Styczeń, Lublin 1998, s. 159-174.

¹² Por. kard. J. Ratzinger, Le mariage et la famille dans le plan de Dieu, *La Documentation Catholique* 64(1982), s. 310-313.

¹³ Por. P. Pasquet, G. Campanini, Il matrimonio e famiglia, Bologna 1989, s. 76.

¹⁴ Por. J. Grześkowiak, Misterium małżeństwa, Poznań 1993, s.115.

¹⁵ Por. M. Escudero, El matrimonio, figura de la Alianza en los Profetas, *Revista Teologica* 6(1972), s. 49-71.

¹⁶ Por. H. Simian-Yofre, La famiglia, segno di Dio nella Profezia, w: *La famiglia nella Bibbia*, dz. cyt., s. 115-135.

szczególny wyraz: Ozeasz¹⁷, Jeremiasz¹⁸, Ezechiel, Deutero-Izajasz i Malachiasz¹⁹. Analiza ich tekstów odnoszących się do przymierza ukazuje niezmienną postawę Boga wobec swojego ludu²⁰. Dla wyrażenia tej postawy prorocy posłużyli się terminami: *hesed*, który można by oddać – ze względu na jego bardzo bogatą treść („miłość, łaskawość, wierność”) – jako „wierna miłość” oraz drugim, równie bogatym („pakt, umowa, związek”): *berith* – „przymierze”²¹. Jak Bóg jest jeden i w przymierzu związał się z jednym narodem wybranym, takiego też wyboru dokonują małżonkowie²². Stąd ich związek jest jeden i nierozzerwalny. Małżeństwo zatem według proroków, będąc przymierzem, jest zaprzysiężonym uroczyszczeniem religijnym obowiązującym jego strony aż do śmierci. Nauczaniu proroków o tych cechach małżeństwa towarzyszył sprzeciw, zwłaszcza wobec rozwodów, które określali oni jako sprzeniewierzenie się złożonej przysiędze, jako profanację aktu religijnego, jako świętokradztwo łamiące święte przymierze, a nawet jako zbrodnię wobec współmałżonka. Takie bezkompromisowe (por. Pwt 24,1) stanowisko było wyrazem ich proroczej misji dotyczącej czystości woli Boga wobec człowieka²³.

Podczas gdy małżeństwo i rodzina w planach Boga były przedstawiane w kontekście jurydycznym, a prorocy ujmowali je jako przymierze, to literatura mądrościowa²⁴ akcentowała ich aspekt duchowy, uznając je za dobro, albowiem wyraża się w nich wzajemna miłość i pomoc, tzn. że mają one wspólnotowy wymiar życia, którego owocem jest potomstwo (por. FC, 17). W nauczaniu Kościoła zostanie to określone jako „niepodzielna jedność komunii małżeńskiej” (por. FC, 19) i komunii rodziny (por. FC, 21), których zasadą i mocą jest miłość (FC, 18). Również ta literatura²⁵ podkreślała rolę kobiety i żony, która jest dla swego męża: dobrem (Prz 18,22), szczęściem (Syr 26,1-2), darem od Pana (Syr 26,14a) i koroną (Prz 12,4a) oraz

¹⁷ Por. B. Polok, Małżeństwo Ozeasza – znakiem miłości Boga do Izraela? (Analiza tekstu Oz 2,16-25), *Sacra Scriptura* 1(1997), s. 7-22.

¹⁸ Por. M. Adinolfi, *Appunti sul simbolismo sponsale in Osea e Geremia*, *Euntes Docete* 25(1972), s. 26-138.

¹⁹ Por. G. De Luca, *Marimonio e famiglia il mistero della sola carne*, dz. cyt., s.79-84.

²⁰ Por. E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, Milano 1993⁵, s. 57-77.

²¹ Zob. F. Zorell, *Lexicon Hebraicum et Aramaicum Veteris Testamenti*, Roma 1968, s. 128. 255.

²² Por. bp J. Szlaga, *Małżeństwo jako przymierze*, w: Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą...*, dz. cyt., s. 199-206.

²³ Por. L. Stachowiak, *Prorocy – słudzy Słowa*, Katowice 1980, s. 223.

²⁴ Por. S. D. Kozul, *Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio dal C.I.C. al Vaticano II*, Vicenza 1980, s. 66-76.

²⁵ Por. N. Bonaldo, *La famiglia nei Proverbi*, Milano 1990, s. 44-55.

poświęcała jej kompendium, wychwalając ją także jako zapobiegliwą panią domu i zatroskaną o swoich domowników matkę (Syr 31,10-31)²⁶. Mędracy Izraela uważają, że niewiasta powinna czynić wszystko „w bojaźni Bożej” (Syr 31,30), to znaczy w harmonii mądrości z religijnością. Owocem tej współzależności, według nich, jest świętość małżeństwa i rodziny, będąca zarazem źródłem ich jedności i nierozzerwalności²⁷.

Konkretny zaś przykład wysoce duchowego²⁸ obrazu małżeństwa i rodziny na przełomie III i II w. przed Chr. ukazany jest w historyczno-dydaktycznej Księdze Tobiasza²⁹. Autor przedstawił wizję małżeństwa i rodziny, ustanowionych przez Boga zgodnie z Jego zamysłem, w atmosferze wiary i modlitwy³⁰. Bóg, który – według przekonań Izraela – uczestniczy w każdym małżeństwie³¹, tutaj jeszcze przynosi swoją łaskę i swoje zbawienie (Tb 8,4), co jest zupełnie nowym elementem w Biblii³². Księga Tobiasza podkreśla, że małżeństwo powinno być zawierane w czystej intencji, a więc z miłości oraz we właściwym, tzn. zamierzonym przez Stwórcę celu³³. Autor tej Księgi uważa również świętość za źródło istotnych przymiotów małżeństwa – jego jedności i nierozzerwalności. Stąd wyraża się przekonanie, że literatura mądrościowa, ukazując aspekty duchowe i etyczno-moralne obu instytucji, odsłania względem nich nową jakość objawienia Bożego³⁴. Ponieważ nie istnieje w Biblii całościowy traktat o małżeństwie i rodzinie³⁵, tak gromadzone elementy³⁶ dają możliwość poznania procesu ich powstawania. Składa się on z dwóch etapów: z przygotowania (*qiddusin* lub *erusin*, co oznaczałoby: „narzeczeństwo”, choć w rozumieniu Izraelczyków było to już prawne małżeństwo, ze wszystkimi jurydycznymi konsekwencjami) i z przeprowadzenia małżonki (*nissuin*).

²⁶ Por. G. Gorgulbo G. i A. F. Anderson, Księga Przysłów, w: Międzynarodowy Komentarz do Pisma św., red. W. R. Farmer, Warszawa 2000, s. 770.

²⁷ Por. S. D. Koźul, Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio..., dz. cyt., s. 66-68.

²⁸ Por. G. Crocetti, La famiglia secondo la Bibbia, Milano 1983, s. 34-36; G. Witaszek, O ideale życia rodzinnego – Księga Tobiasza, w: Biblia o rodzinie, red. G. Witaszek, Lublin 1997, s. 99-110.

²⁹ Por. P. Deselaers, Das Buch Tobit, Freiburg-Göttingen 1982; A. Bonora, Tobia, Torino 1986.

³⁰ Por. J. Homerski, Życie religijne wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej w świetle tekstów biblijnych, ZNKUL 23(1980), s. 66; R. Gradara, Il Libro di Tobia. Per una riflessione sulla famiglia, Bologna 1993, s. 26-28.

³¹ Por. S. D. Koźul, Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio..., dz. cyt., s. 61.

³² Por. S. Virgulin, La vita di famiglia nel libro di Tobia, w: La famiglia nella Bibbia, dz. cyt., s. 160-187.

³³ Por. P. Grelot, Ewolucja instytucji małżeństwa w Starym Testamencie, Conc 6(1970), s. 315.

³⁴ Por. S. D. Koźul, Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio..., dz. cyt., s. 78.

³⁵ Por. bp K. Romaniuk, Małżeństwo i rodzina według Biblii, Warszawa 1994, s. 5.

³⁶ Por. G. De Luca, Matrimonio e famiglia il mistero della sola carne, dz. cyt., s. 13-14.

Przygotowanie – najogólniej rzecz biorąc – obejmowało: wybór małżonki oraz tzw. *mohar* i posag. *Mohar* nigdy nie jest kupnem żony³⁷, co dość powszechnie się sugeruje³⁸, lecz zobowiązaniem w różnej formie (co Biblia Tysiąclecia tłumaczy przez słowo „zapłata”) ze strony kandydata na małżonka wobec przyszłego teścia. Termin ten występuje czterokrotnie w Starym Testamencie³⁹ jedynie w kontekście pertraktacji w sprawach przyszłego małżeństwa, nigdy nie w kontekście bezpośredniego kupna czy sprzedaży. Wtedy są używane inne terminy – *sakar*, *maskoret*, *peulah*. Zobowiązanie to praktycznie kończyło pertraktacje małżeńskie⁴⁰ wraz ze specjalnym „błogosławieństwem”, w formie życzenia: płodności i pomyślności (por. Rdz 1,28; 24,60). Natomiast posag (*sziluhim*)⁴¹, będący drugim elementem przygotowania do małżeństwa obejmował także różne dary, jakie otrzymuje córka od swego ojca, kiedy wychodzi za mąż. Drugi zaś etap zawartego już małżeństwa, które takim było według prawa, choć młodzi jeszcze ze sobą nie zamieszkali (por. Mt 1,18) – to przeprowadzenie małżonki do domu ojca pana młodego, co – teoretycznie – dokonywało się po upływie roku⁴². Formowano barwny orszak przybierający różne kształty, po czym następowała uczta weselna, która trwała tydzień lub dwa, w zależności od sytuacji materialnej ślubujących⁴³. Choć drugi etap miał charakter uzupełniający w stosunku do pierwszego – fundamentalnego, to jednak wieńczył on powstanie tej instytucji. Małżonek zamieszkując ze swoją żoną otrzymywał w pełni tak prawa, jak i obowiązki małżeńskie wobec niej⁴⁴.

Podobnie jak Stary Testament ukazywał małżeństwo i rodzinę ustanowione według Bożego zamysłu wzbogacone o nowe akcenty poprzez na-

³⁷ Por. A. Jankowski, *Małżeństwo*, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, red. E. Dąbrowski, Poznań-Warszawa 1958, t. 2, s. 19.

³⁸ Por. R. Dussaud, *Le „mohar” israelite*. *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, Paris 1935, s. 1425; P. Koschaker, *Eheschliessung und Xauf nach alten Rechten*, *Archiv Orientalni* 18(1950), s. 231; R. De Vaux, *Le Istituzioni dell'Antico Testamento*, Genova 19773, s. 49; M. Filipiak, *Pojęcie i struktura rodziny w Starym Testamencie*, ZNKUL 23(1980), s. 28-30; E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, s. 119; A. Chouraqui, *Życie codzienne ludzi Biblii*, Warszawa 1995, s. 117-118; B. M. Asbley, *Sexuality and Bible*, w: *Międzynarodowy Komentarz do Pisma św.*, dz. cyt., s. 1770.

³⁹ Zob. Rdz 34,12; Wj 22,16; 1Sm 18,25; w formie rzeczownikowej, oraz Wj 22,15 w formie czasownikowej, praktycznie jako hapax legomenon, gdyż tekst Ps 16,4 gdzie znajduje się ten termin jest skażony i nie dotyczy naszego tematu.

⁴⁰ Por. A. Tosato, *Il matrimonio israelitico*, Romae 1982, s. 102; E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, dz. cyt., s. 120.

⁴¹ Por. A. Tosato, *Il matrimonio israelitico*, dz. cyt., s. 96.

⁴² Por. M. Filipiak, *Biblijne podstawy teologii małżeństwa i rodziny w Starym Testamencie*, Lublin 1984, s. 13.

⁴³ Por. R. De Vaux, *Le Istituzioni dell'Antico Testamento*, dz. cyt., s. 44.

⁴⁴ Por. A. Tosato, *Il matrimonio israelitico*, dz. cyt., s. 110.

uczanie proroków i mędrców Izraela, tak i Nowy Testament przedstawia obie instytucje zarówno w ewangeliach synoptycznych, jak i w pismach św. Pawła oraz w literaturze Janowej.

Kiedy więc nadeszła pełnia czasu (Ga 4,4), Jezus przyszedł na świat w małżeństwie Maryi i Józefa. Syn Boży narodził się w konkretnej wspólnocie ludzkiej nobilitując i uświęcając małżeństwo i rodzinę – fundamentalne dla człowieka społeczności⁴⁵. O ich znaczeniu świadczy fakt, że są one zawarte we wszystkich relacjach jakie zostały przekazane przez trzech Synoptyków: Mateusza (5,32;19,3-9), Marka (10,2-12) i Łukasza (16,18). Ewangelisci podkreślają, że Jezus, wysuwając naprzód troskę o Królestwo Boże (Mk 1,15), nawiązuje do pierwotnych planów Stwórcy i je potwierdza. Zdecydowanie jednak przeciwstawia się nieprawidłowościom, jakie ukształtowały się w ciągu wieków, aby na nowo ukazać ideał, jaki nakreślił Bóg, który ustanowił małżeństwo jako wspólnotę życia i miłości (por. FC, 17)⁴⁶. Jezus indagowany przez faryzeuszy wystawiających Go na próbę, poleca im, aby przywołali sobie na pamięć pierwotny plan Boży, co do jedności i nierozzerwalności małżeństwa. Mojżesz odstąpił od tego planu ze względu na zatwardziałość ich serc, dając możliwość, a nie nakaz zmuszający kogokolwiek do korzystania z tego tymczasowego rozwiązania⁴⁷. Zarówno jedność, jak i nierozzerwalność małżeństwa stanowią rzeczywistość ontyczną, jaka wypływa z samej istoty związku małżeńskiego, ustanowionego przez Stwórcę. Toteż Prawodawca nowego Prawa stwierdza: „Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19,6; Mk 10,9). Z nauczania Jezusowego płyną trzy wnioski: przymioty małżeństwa nie zależą ani od woli małżonków, ani od żadnej woli ludzkiej, ale są objawioną wolą Boga wobec człowieka, który ma ją w pełni zachować⁴⁸. Sakralny wymiar instytucji małżeństwa nabiera w Nowym Testamencie zupełnie nowego znaczenia, gdyż Jezus ustanawia małżeństwo sakramentem (por. KDK, 48; KKK, 1601), potępiając i odrzucając całkowicie cudzołóstwo i rozwody (por. Mt 5,32; 19,9; Mk 10-11-12). Podkreśla też zdecydowanie równouprawnienie obojga małżonków⁴⁹. Natomiast, podporządkowując całe życie swoich wyznawców najwyższemu celowi, jakim jest zbawienie, również małżeństwo Jezus ukazuje w świetle eschatologicznym (por. Mt 22,30; Mk 12,25). Z tego wzglę-

⁴⁵ Por. G. Crocetti, *La famiglia secondo la Bibbia*, dz. cyt., s. 114.

⁴⁶ Por. P. Pasquest, G. Campanini, *Il matrimonio e famiglia*, dz. cyt., s. 97; G. De Luca, *Matrimonio e famiglia il mistero della sola carne*, dz. cyt., s. 13-14.

⁴⁷ Por. L. Stachowiak, *Biblijny obraz małżeństwa...*, art. cyt., s. 21-22; H. Langkammer, *Małżeństwo w Nowym Testamencie*, ZNKUL 23(1980), s. 33-38.

⁴⁸ Por. S. D. Koźul, *Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio...*, dz. cyt., s. 102-112.

⁴⁹ Por. bp K. Romaniuk, *Sakramentologia biblijna*, Warszawa 1994, s. 212.

du, w stosunku do Starego Prawa, Jezus o wiele wyraźniej ukazał możliwość dobrowolnej i świadomej rezygnacji z życia małżeńskiego i rodzinnego, jakiej dokonują niektóre jednostki (por. Mt 19,12)⁵⁰, wybierając drogę swojego zbawienia w stanie bezzennym (por. KK, 43).

Św. Paweł, którego Pan posłał do pogan, aby niósł im Jego zbawcze orędownictwo, również podejmuje w swoich pismach temat małżeństwa i rodziny (por. 1Kor 7,1-40; 2Kor 11,2; Ef 5,21-33; Kol 3,18-19), jako realizacji nauczania Jezusowego w konkretnych przejawach życia pierwotnych wspólnot chrześcijańskich. Podobnie jak Jezus, umieszcza on obie rzeczywistości na tle ogólnych wskazań, kierowanych do wszystkich wyznawców Chrystusa. Apostoł Narodów postrzega chrześcijaństwo w kategoriach wartości. Jako najwyższe – wartości eschatologiczne⁵¹ wymienia dwie: przynależność do Chrystusa (Ga 5,24) i zbawienie. Obie te wartości wzajemnie się przenikając stanowią dla chrześcijanina, a więc również dla małżonków chrześcijańskich i ich rodzin wartość, której każdy aspekt ich życia musi być podporządkowany. Św. Paweł zgodnie z nauką Jezusa mówi, że zbawienie można osiągnąć tak w stanie małżeńsko-rodzinnym, jak i w stanie bezzennym⁵². Każdy z tych stanów traktuje jako odrębny środek wiodący do tego samego celu ostatecznego, jakim jest zbawienie. Na tle tych ogólnych wskazań św. Paweł rozpatruje zarówno istotę, jak i przymioty małżeństwa oraz zasady współżycia w rodzinie. Istotę małżeństwa, według niego – stanowi sakramentalność, która obdarzając małżonków specjalną łaską (por. KKK, 1641-1642), polega na wiernym odtwarzaniu modelu, jakim jest relacja między Chrystusem a Jego Kościołem (Ef 5,32)⁵³. Ta zaś relacja jest podstawą dla jedności i nierozzerwalności małżonków⁵⁴, co św. Paweł stara się uzasadnić. Ponieważ św. Paweł prowadził swoją działalność wśród chrześcijan pochodzenia pogańskiego, spotykał się z przypadkami małżeństw mieszanych. W sytuacji, gdy życie w takim małżeństwie stawało się zupełnie niemożliwe dla strony wierzącej dopuszczał on separację – „Albowiem do życia w pokoju powołał nas Bóg” (1Kor 7,16b)⁵⁵. Natomiast kiedy małżonkowie pogańscy przyjęli wiarę chrześcijańską, ale jedna ze stron nie zgadzała się przyjąć zobowiązań płyną-

⁵⁰ Por. H. Baltensweiler, *Il matrimonio del Nuovo Testamento*, Brescia 1982, s. 122.

⁵¹ Por. M. Pesce, *Stare in Cristo ma continuare ad essere una carne: La coppia coniugale in 1Cor 7*, PSV 13(1986), s. 124; M. Y. MacDonald, *Women Holy in Body and Spirit. The Social Setting of 1 Corinthians 7*, *New Testament Studies* 36(1990), s. 173.

⁵² Por. M. Pesce, *Stare in Cristo ma continuare ad essere una carne...*, art. cyt., s. 121.

⁵³ Por. K. H. Fleckenstein, „Questo mistero e grande” *il matrimonio in Ef 5,21-33*, Roma 1986, s. 89-122.

⁵⁴ Por. S. D. Kożul, *Evoluzione della dottrina circa l'essenza del matrimonio...*, dz. cyt., s. 127.

⁵⁵ Por. G. Ravasi, *Il matrimonio secondo la Bibbia*, w: *Matrimonio e famiglia*, red. C. M. Martini, Milano 1994, s. 80.

cych z wiary, rezygnując z dalszego bycia razem, wówczas: według niektórych, strona wierząca jest wolna i może zawrzeć ponowny związek małżeński⁵⁶, inni zaś mówią tu raczej o separacji⁵⁷. Dyskusja odnosi się przede wszystkim do próby zastosowania „przywileju Pawłowego” do współczesnej sytuacji kryzysowej, jaką przeżywa małżeństwo na całym świecie, przy tym brak dotąd oficjalnej wypowiedzi Nauczycielskiego Urzędu Kościoła⁵⁸.

Istnieje opinia, że na św. Pawle kończy się biblijna wizja małżeństwa i rodziny⁵⁹. O takim stanowisku mogłyby też świadczyć opracowania, które nie czynią żadnej wzmianki o literaturze Janowej. Jest to poniekąd słuszne, o ile bierze się pod uwagę stronę czysto opisową tych instytucji. Natomiast św. Jan w oparciu o fakt historyczny ujmuje małżeństwo i przyszlą rodzinę w teologii „znaku”. Obecność Jezusa na weselu w Kanie, w nawiązaniu do ujęcia z literatury sapiencjalnej⁶⁰ to przede wszystkim wyraz Jego miłości wobec młodych małżonków. Istnieją pewne dane, choć nieliczne, uwzględniające wypowiedzi Janowe w jego spuściźnie literackiej, tak w jego Ewangelii (J 2,1-12)⁶¹, jak i w Apokalipsie (19,7-9; 21,1-2)⁶², stanowiąc Zwieńczenie problematyki małżeńskiej i rodzinnej⁶³.

2. Seminarium naukowe

Biblijna wizja małżeństwa i rodziny – poczynając od zamysłu Bożego, poprzez proroków i mędrców Izraela w Starym Testamencie, a w Nowym Testamencie zawarte w nauczaniu Jezusa, przekazanym przez Synoptyków, św. Pawła i w literackiej spuściźnie Janowej, jest przedmiotem rozważań podczas spotkań z tymi, którzy wybierają seminarium naukowe z zakresu małżeństwa i rodziny w Biblii. W ramach seminarium podejmowane są bardziej szczegółowe i pogłębiające analizy. Zwykle koncentrują się one wokół

⁵⁶ Por. J. J. von Allmen, *La coppia cristiana in San Paolo*, Torino 1968, s. 83; G. Giavini, *1Cor 7: nuove ricerche. Matrimoni misti e privilegio paolino*, Scuola Cattolica 108(1980), s. 255-263; H. Baltensweiler, dz. cyt., s. 223-228; E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, dz. cyt., s. 166-180.

⁵⁷ Por. KPK, kan. 1153-1155; J. Załęski, *Nierozzerwalność małżeństwa według św. Pawła. O tzw. przywileju Pawłowym: 1Kor 7,10-16*, Katowice 1992, s. 155; bp K. Romaniuk, *Małżeństwo i rodzina według Biblii*, dz. cyt., s. 163-164.

⁵⁸ Por. KPK, kan. 1156-1165; KKK, 1601-1658.

⁵⁹ Por. F. Ravasi, *Il matrimonio secondo la Bibbia*, dz. cyt., s. 77.

⁶⁰ Por. E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, dz. cyt., s. 124.

⁶¹ Por. R. J. Dillon, *Wisdom, Tradition and Sacramental Retrospect in the Cana Account*, *CQB* 24(1962), s. 268-296; T. L. Owings, *John 2,1-11, RExp* 85(1988), s. 533-537; M. Navarro Puerto, *„La mujer en Cana”* (J 2,1-12), *EphMar* 43(1993), s. 313-338.

⁶² Por. U. Vanni, *Apocalisse*, Brescia 1980, s. 119-120; C. M. Giblin, *Apocalisse*, Bologna 1993, s. 128-129.

⁶³ Por. E. Schillebeeckx, *Il Matrimonio, ralta terrena e mistero di salvezza*, dz. cyt., s. 124-125.

konkretnego tematu, wybranego przez poszczególnych uczestników tego seminarium. Dyskusje dotyczą zasadności samego tematu, zanim zostanie przedłożony do zatwierdzenia, następnie przedstawionego planu pracy, a więc jego adekwatności z tytułem, jego struktury i komplementarności poszczególnych rozdziałów. W polskim środowisku naukowym istnieją pewne trudności związane z gromadzeniem bardziej szczegółowej i fachowej literatury przedmiotu, dotyczącej podejmowanej problematyki. Wymaga to dość intensywnych poszukiwań, a często zadawania się ogólniejszymi opracowaniami i literaturą pomocniczą.

Dotychczas więcej uwagi było poświęcone tematyce starotestamentalnej. Zostały podjęte takie zagadnienia jak: biblijne podstawy jedności małżeńskiej w Katechezach środowych Jana Pawła II; warunki prawne i zwyczajowe zawarcia małżeństwa w świetle Pięcioksięgu; wierność małżeńska na tle wierności Przymierzu w przepowiadaniu proroków Izraela; starotestamentalne zwyczaje religijne w rodzinie żydowskiej; rodzina jako środowisko wychowawcze w świetle biblijno-eklezyjnym; biblijny obraz małżeństwa a małżeństwo współczesne. W przygotowaniu zaś jest opracowanie biblijnych podstaw małżeństwa w nauczaniu Kościoła u polskich biblistów.

Został też podjęty temat: cześć dla rodziców w świetle IV przykazania Dekalogu, a w przygotowaniu jest zagadnienie: kobieta starotestamentalna w życiu rodzinnym, religijnym i społecznym.

Podjęto także prace, mające na celu ukazanie dorobku niektórych polskich czasopism o charakterze popularno-naukowym w służbie małżeństwa i rodziny. Być może materiał ten mógłby posłużyć do ewentualnych konstruktywnych opracowań dla dobra tych instytucji.

3. Perspektywy

Wszystko to, w konfrontacji z przeżywaną przez małżeństwa i rodziny współczesne sytuacją oraz zatroskaniem Nauczycielskiego Urzędu Kościoła o szukanie pozytywnych rozwiązań⁶⁴, pozwala – co powoli pojawia się już w literaturze światowej⁶⁵ – sięgać jeszcze głębiej do tekstów biblijnych, aby

⁶⁴ Por. M. Martinez Peque, *Lo Spirito Santo e il matrimonio nell'insegnamento della Chiesa*, Roma 1993; J. Sz. Szymczak, *Sakrament małżeństwa drogą wzrostu Kościoła*, Łomianki 2000, s. 5-7.

⁶⁵ Por. D. Tettamanzi, *La vita spirituale della famiglia cristiana*, Genova 1972; L. Evely, *Amore e matrimonio*, Assisi 1988; M. F. Laroche, *Una sola carne. L'avventura mistica della coppia secondo la Chiesa ortodossa*, Milano 1992; A. e G. Christian, *Spiritualita in famiglia: „Saranno una sola carne”* (Genesi 2,24), Milano 1994; V. Salvoldi, *Da un amore all'Amore. Per una spiritualita della famiglia*, Milano 1994; B. Borsato, *Vita di coppia. Linee di spiritualita coniugale e familiare*, Bologna 1996; T. Goffi, *Spiritualita del matrimonio*, Brescia 1996; R. Bonetti, (ed.), *Cristo della Chiesa Sposa sorgente e modello della spiritualita coniugale e familiare*, Roma 1998; R. Bonetti, (ed.), *Il matrimonio in Cristo e matrimonio nello Spirito*, Roma 1998.

wydobywać z nich niezbędne oparcie dla duchowości tak małżeńskiej, jak i rodzinnej będącej solidnym fundamentem trwałej budowy przez ludzi tych Bożych komórek, składających się na zdrowe społeczeństwo. Zabiega o to i usilnie do tego zachęca Papież Jan Paweł II – wielki Powiernik małżeństwa i rodziny, mówiąc: „Dzięki temu, w obliczu społeczeństwa zagrożonego coraz większą depersonalizacją i umasowieniem, a stąd odczłowieczeniem [...] rodzina jeszcze dzisiaj posiada i wyzwala potężne energie, które są zdolne wyrwać człowieka z anonimowości, podtrzymać w nim świadomość godności własnej osoby, wzbogacić go głębokim człowieczeństwem i włączyć, zachowując jego odrębność i niepowtarzalność, w tkanę społeczeństwa” (FC, 43).

Fr Leonard Pawlak: Matrimonio e famiglia nella Bibbia

Nel complesso degli studi interdisciplinari, che si fanno nell'Istituto per gli Studi Superiori sulla Famiglia, ci sono studiate anche delle questioni bibliche, sia nell'Antico, sia nel Nuovo Testamento. Progetto divino sul matrimonio e famiglia inserito nel mistero della creazione – ecco la problematica dell'Antico Testamento, che troviamo nei libri profetiche, sapienziali ed anche nel libro di Tobia. La Rivelazione nuovotestamentaria parla sul matrimonio e famiglia nei Vangeli sinottici, nel Vangelo secondo Giovanni e nei scritti di s. Paolo. Nell'Istituto si svolgono i seminari dedicate per le questioni bibliche di matrimonio e famiglia.